

Leffler Béla munkássága*

Százhusz éve született a svéd-magyar kapcsolatok kiváló munkása

A svéd–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok meghatározó alakja Leffler Béla. Nehéz felsorolni szerteágazó közvetítőtevékenységének minden területét. Felesége segítségével magyar szerzők műveit fordította svédre, és svéd szerzők műveit magyarra. 1924-ben Charles Pierre Backmannal közösen kiadta *Ungern i kultur och historia* (Magyarország kultúrája és története (1) című könyvét, amely svéd viszonylatban egyedülálló összefoglalás a magyar irodalomról, Magyarország történelméről és kultúrájáról, de egyedülálló az 1928-ban megjelent *Ungersk konst* (Magyar művészet (2) című könyve is, melyben a képzőművészetek magyarországi fejlődését vázolja. A fordítások mellett úttörőmunkát végzett a magyar irodalom skandináv fogadtatásának vizsgálatában is. Irodalmi és műfordítói tevékenységén kívül több magyar képzőművészeti kiállítást is rendezett Svédországban és Norvégiában.

Leffler Béla életéről és munkásságáról több tanulmány is született. Lakó György, nyelvész és akadémikus tollából, aki Leffler Bélának köszönhette, hogy Stockholmban tanulhatott, az *Alföld* (3) című újságban emlékezett születésének 100. évfordulójáról. Margócsy József pedig *A két Leffler* (4) című tanulmányában állított emléket Leffler Bélának. Leffler Béla életrajzát Margócsy József és Lakó György tanulmányai, illetve az *Új magyar életrajzi lexikon* alapján ismertetem, a hangsúlyt magától értetődően svédországi tevékenységére helyezve.

Leffler Béla, akit Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* című regényében „kedves magyar követnek” nevez, Budapesten született 1887. október 28-án. 1897 szeptemberétől járt a nyíregyházi evangélikus gimnáziumba. Egyetemi tanulmányait 1905 és 1909 között Budapesten végezte. Az 1909/10. tanévtől okleveles magyar–német szakos középiskolai tanárként alkalmazták egykori nyíregyházi iskolájában. Az 1910/11. tanévben pedig Berlinben végzett kutatásokat, és megírta disszertációját, melynek címe: *Magyar vonatkozású német népénekek 1556 és 1697 között*. Tanulmányútja során ismerkedett meg Signe Maria Liljekrantz tanárnővel. A következőtanév végén, 1912. július 15-én Svédországban házasodtak össze. Nyíregyházára költöztek, ahol a fiatalasszony megtanult magyarul.

1919 fordulatot hozott a Leffler család életében: „A hiányosan-ellenségesen informált nemzetközi világra tekintettel a hazai protestáns diákszövetségek (a kormány intenciója szerint) felkérték Lefflert, hogy aktivitásával, feleségének családi kapcsolatai révén próbáljon rokonszenvet kelteni hazánk iránt az északi protestáns országok közvéleményében, illetve az ottani kormánykörökben.” (5)

Leffler stockholmi tevékenysége során főfeladatának tartotta, hogy az északi

országokban felhívja a figyelmet Magyarország történeti, kulturális szerepére, értékeire. Magyarországon pedig a skandináv, elsősorban a svéd irodalmat igyekezett népszerűsíteni. Margócsy József említi tanulmányában, hogy Leffler gyakran szervezett svéd újságírók számára magyarországi utakat. Az újságírókkal a Dunántúlt, Debrecent és Nyíregyházát is felkereste. A hazatérőújságírók pedig többnyire kedvező, jó szándékú cikkekben ismertették olvasóikkal a magyar viszonyokat.

Leffler svédországi tevékenységének egyik legfontosabb területe a fordítás, és a szervezőmunka, amellyel a fordításokat sikerült megjelentetnie Svédországban és Magyarországon. A fordításokkal kapcsolatban legfőbb támasza felesége volt.

1922-ben Leffler fáradozásai eredményre vezettek: „A stockholmi Magyar Társaság kiadott egy magyar lírai antológiát, melynek anyagát régebb és újabb svéd műfordítók műveiből Leffler Béla gyűjtötte össze.” (6) Az antológia az *Ungersk lyrik i svensk översättning* (Magyar líra svéd fordításban) címet kapta. A kötet bevezetőjét és húszoldalas irodalomtörténeti összefoglalóját szintén Leffler írta. A könyvet a gyomai Kner nyomdában készítették, s fogadtatására nézve egyetlen apró nyom létezik, amelyet Margócsy József talált Leffler és Knerék levelezésében, amely szerint a kötetnek Svédországban jó sajtóvisszhangja volt. (7)

A kötetben Csokonai, Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Arany János, Vajda János, Kiss József, Ady Endre és Gyóni Géza költeményei és népdalok kaptak helyet. A főhangsúly Petőfin van 32 verssel.

A következőmunkája volt a már említett, Magyarországot bemutató kötet, az *Ungern i kultur och historia*. Az elsőfejezet Magyarország történelmét ismerteti, majd a jelenkor gazdasági életét mutatja be. Külön fejezetet kapott a magyar nyelv és a magyar irodalom története. A kötetben helyet kapott egy bibliográfia a Svédországban játszott magyar színművekről, és a svédül megjelent magyar művekről. Leffler ugyancsak külön fejezetet szentelt a svéd irodalom magyarországi helyzetének. A befejezőszakasz XII. Károly svéd király magyarországi kapcsolatát részletezi.

Elévülhetetlen érdemeket szerzett Leffler Béla Magyarország, a magyar kultúra svédországi megismertetésében a legismertebb svéd lexikon, a *Nordisk Familiebok* (8) munkatársaként is. A lexikonon keresztül a magyar vonatkozású tudnivalók hozzáértőmegfogalmazásban kerültek a svéd nagyközönség elé.

1928-ban jelent meg az *Ungersk konst (Magyar művészet)* című kötet, amelyben az építészet áttekintését követően elsősorban a kortárs magyar festészetet és szobrászatot mutatja be.

Feleségével közösen fordította egyik legnagyobb vállalkozását, a magyar elbeszélőprózából készült antológiát, amely 1932-ben jelent meg *Ungerska noveller* (Magyar novellák) címmel a Norstedt kiadónál. Az előszót Fredrik Böök professzor írta. A kötetben többek között Babits Mihály, Gárdonyi Géza, Heltai Jenő, Herczeg Ferenc, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Zilahy Lajos

egy-egy elbeszélése kapott helyet.

Leffler Béla szervezte a svédországi Magyar Társaságot (Ungerska Sällskapet) és az ökezedményezésére, illetve a Magyar Társaság hathatós anyagi támogatásával létesült a Stockholmi Egyetem Magyar Intézete is.

Leffler Béla munkásságával kapcsolatban feltétlenül meg kell említeni Madách Imre *Az ember tragédiájának* svéd fordítását. A régi *Magyar életrajzi lexikonban*(9) helytelenül jelent meg az adat, hogy Madách művét is Leffler fordította svédre felesége segítségével. Ezt a hibát azóta számtalan helyen helyesbítették (Margócsy József, Lakó György, Új magyar életrajzi lexikon, stb.). Madách műve ugyanis Olof Lundgren fordításában jelent meg, a kötetet Buday György fámetszetei díszítik. A könyvhöz Leffler Béla írt előszót, amelyben egyrészt helyet kapott egy tanulmány *Az ember tragédiájáról*, másrészt leírja a könyv svédországi bemutatását is: a fordítást 1932. március 15-én a stockholmi Magyar Társaságban ismertették. Az elsőszínt egy népszerű svéd színész olvasta fel a svéd zeneszerző Moses Pergament kompozíciójának kíséretében. (10)

Pontosabb a megfogalmazás, ha ebben az időben nem is Leffler Béla, hanem a Leffler-család közvetítőtevékenységéről beszélünk. Signe Leffler-Liljekrantz ugyanis svédre fordított több regényt: Bíró Lajostól két regény jelent meg az őfordításában, *A Serpolette (Serpolette)* és az *Imperiál (Hotell Lemberg)* 1916-ban és 1917-ben, Tormay Cécile-től *A régi ház (Ulving's hus)* 1918-ban, és Heczeg Ferenctől *Az aranyhegedű (Guldfiolen)* 1919-ben. Ugyancsak Signe Leffler-Liljekrantz fordította Heltai Jenőket regényét, a *Family Hotel (Familjepensionatet)* 1919-ben, több mint egy évtizeddel később, 1930-ban pedig *A 111-es (Rum 111)* című regénye jelent meg. Signe Leffler-Liljekrantz több elbeszélést is fordított, amelyek legtöbbször a *Svenska Dagbladet* című napilapban jelentek meg, majd később az *Ungerska noveller* című antológiában is szerepeltek, mint például Bíró Lajos *Karácsonyi utazás (En vinterfärd)*, (11) vagy Gárdonyi Géza *A bor (Vimet)* (12) című novellái.

A *Svenskt Pressregister* az 1880–1902 közötti időszakot dolgozza fel, a *Svensk Tidningsindex* pedig 1953-tól tartalmazza a svéd újságokban és folyóiratokban megjelenő kritikák és recenziók bibliográfiai adatait. Az 1902 és 1953 közötti időszakról semmilyen bibliográfia nem áll rendelkezésre. Egyetlen forrás még a recenziós szolgálat, azonban ez is csak az 1930-as évek közepétől létezik. Így Leffler Béla és Signe Leffler-Liljekrantz könyvei abban az időszakban jelentek meg, amelyről semmilyen bibliográfia nem létezik, ezért nincs lehetőség a könyvek fogadtatásának vizsgálatára. A könyvek fogadtatására csak közvetett módon lehet következtetni, mint például a lírai antológia esetében, ahol Margócsy József talált egy megjegyzést Leffler- és Kner- levelezésben.

Leffler Béla munkásságának bemutatása nem lenne teljes magyar fordításainak rövid ismertetése nélkül. Látható, hogy fordítói tevékenységében lényegesen nagyobb súllyal szerepelnek svéd művek magyar fordításai. A fordítások mellett

legnagyobb jelentőségű vállalkozása a *Tizennyolc skandináv író magyarul* (13) című folyam, amelynek Leffler Béla a szerkesztője volt. A folyam svéd, dán és norvég alsorozata 6-6 kötetet tartalmazott. Az egyes alsorozatok címe *Hat svéd író magyarul*, (14) amely 1929-ben, *Hat dán író magyarul* (15), amely 1930-ban, és végül a *Hat norvég író magyarul* (16) amely 1931-ben jelent meg. A folyam nem jelenhetett volna meg a Kner kiadó jelentős támogatása nélkül. Lefflernek emellett sok műfordítása jelent meg, Strindberg, Heidenstam és Lagerlöf műveit fordította magyarra. (17)

Leffler Béla meghatározó szerepet töltött be a svéd–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok történetében. „Leffler Béla teljesítette kötelességét, és örökök egy nagy kultúra szeretetét hagyta ránk. Neve és emléke eszményi hid két ország között, s a két hídfőnél évtizedekig ott sötétlenek a gyászolók” – emlékezett Leffler Bélára Hankiss János a *Napkelet* (18) című újságban. Lakó György pedig így zárja születésének 100. évfordulójára írt cikkét: „Munkájával és emberségével bőven rászolgált arra, hogy érdemeit a debreceni egyetem továbbra is hirdesse, emlékezete szülővárosában is fennmaradjon, s hogy neve a magyar–svéd kulturális kapcsolatok történetében hosszú időnkig éljen!” (19)

Varga Zsolt

Jegyzetek

¹ Charles Pierre Backman és Leffler Béla: *Ungern i kultur och historia*. Stockholm, Norstedt, 1924.

² Leffler Béla: *Ungersk konst*. Stockholm, Norstedt, 1928.

³ Lakó György: *Száz éve született Leffler Béla*. *Alföld*, 1987. 9. szám, 87.

⁴ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei* 12/E. Szerk. Csorba Sándor. Nyíregyháza, 1990. 59–71.

⁵ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei* 12/E. Szerk. Csorba Sándor. Nyíregyháza, 1990. 64.

⁶ Lakó György: *Száz éve született Leffler Béla*. *Alföld*, 1987. 9. szám, 87.

⁷ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei* 12/E. Szerk. Csorba Sándor. Nyíregyháza, 1990. 67.

⁸ *Nordisk familjebok: encyklopedi och konversationslexikon*. Főszerkesztő Erik Thyselius és Verner Söderberg. Stockholm, Nordisk familjebok, 1923–1937. 23 kötet.

⁹ Magyar életrajzi lexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

¹⁰ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei*, 1990. Nyíregyháza, 1990. 69.

¹¹ Bíró Lajos: *Karácsonyi utazás (En vinterfärd)*. *Svenska Dagbladet*, 1914. 06. 07.

¹² Gárdonyi Géza: *A bor (Vinnet)*. Fordította: Signe Leffler-Liljekrantz. *Svenska Dagbladet*, 1913. 05. 05.

¹³ *Tizennyolc skandináv író magyarul*. Bev. Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. A svéd, a dán és a norvég alsorozat tartalomjegyzéke, valamint Artur Möller: *Az özvegy* (ford.)

- Bartha Imre), Gunnar Gunnarsson: *A rabszolga* (ford. Hetey József) és Olaf Duun: *Világtalan András* (ford. G. Beke Margit) c. elbeszélése.
- ¹⁴ Hat svéd író magyarul. Anna-Lenah Elgström: Perssonné gyöngyei. Négy elbeszélés. Ford. Bartha Imre. Utószó: Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1929. Per Hallström: Hallgatag, halálos szerelem. Három elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1929. Selma Lagerlöf: A halál kocsisa. Elbeszélés. Ford., utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1929. Pelle Molin: A dal költészete. Elbeszélések. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1929. Artur Möller: Diákkaland. Elbeszélések. Ford. Bartha Imre, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1929. Kner.
- ¹⁵ *Hat dán író magyarul*. Steen Stensen Blicher: *A vejlbyi pap*. 4 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Holger Drachmann: *Két lövés*. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Gunnar Gunnarsson: *A királyfi*. 5 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Knud Hjørtø: *Délibáb*. 3 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Johannes V. Jensen: *Jörgine*. 6 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Johan Skjoldborg: *Lene*. Regény. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930.
- ¹⁶ *Hat norvég író magyarul*. Hans Aanrund: *Téli éjszaka*. Elbeszélések. Ford. Hetey József, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Johan Bojer: *Hazatérés*. Elbeszélések. Ford. Hetey József, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Olaf Duun: *Világtalan András*. Elbeszélések. Ford.: G. Beke Margit, utószó: Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Peter Egge: *Kegyelemkenyér*. Elbeszélések. Ford. Hetey József, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Hans E. Kinck: *Emberék és bolondok*. Novellák. Ford. G. Beke Margit, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Sigrid Undset: *Sigrid Az okos leányzó*. Három elbeszélés. Ford. G. Beke Margit, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931.
- ¹⁷ Verner von Heidenstam: *Endymion*. Regény Damaszkuszról. Gyoma, Kner, 1918. *Hans Alienus*. Gyoma, Kner, 1918. *Szent György és a sárkány*. Budapest, Franklin, 1918. Selma Lagerlöf: *Liljecrona othona*. Budapest, Franklin, 1914. *A császár*. Budapest, Franklin, 1925. *Krisztus legendák*. Budapest, Franklin, 1926. *A generális gyűrűje*. Budapest, Franklin, 1928. *A Löwensköld-lány*. Budapest, Franklin, 1928. *A halál kocsisa*. Gyoma, Kner, 1929. *Anna Svärd*. Budapest, Franklin, 1930. Strindberg: *A Szent-Gotthárd mondája és egyéb elbeszélések*. Budapest, Lampel, 1913. *Utópiák a valóságban*. Budapest, Franklin, 1913.
- ¹⁸ Hankiss János: *Leffler Béla. Napkelet*, 1937. február, 108.
- ¹⁹ Lakó György: *Száz éve született Leffler Béla. Alföld*, 1987. 9. szám, 89.